

Waldemar Chrostowski

"2000 years of pilgrimage to the Holy Land", Danit Hadari-Salomon, Yehuda Salomon, Deborah Camiel, Petah Tikva 1999 : [recenzja]

Collectanea Theologica 70/3, 216-218

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danit HADARI-SALOMON, Yehuda SALOMON, Deborah CAMIEL, *2000 Years of Pilgrimage to the Holy Land*, Alfa Communication Ltd, Petah Tikva 1999, ss. 256.

Wielki Jubileusz Roku 2000 zintensyfikował odwieczne zainteresowanie chrześcijan Ziemią Świętą i pozostałymi krajami biblijnymi. Skoro w centrum jubileuszowych obchodów znajduje się *Mysterium Incarnationis*, czyli tajemnica Wcielenia, jest zrozumiałe że chrześcijanie uświadomili sobie jeszcze bardziej, iż obok historii zbawienia istnieje geografia oraz topografia zbawienia. Ta świadomość znajdowała wyraz także wcześniej, bo Ziemię Świętą zawsze nazywano „piątą Ewangelią”. Jednak pogłębiona refleksja nad tajemnicą Wcielenia ukazała w nowym świetle trwałe więzi między Starym i Nowym Testamentem, a zatem wydobyła stale aktualne znaczenie tych miejsc i krain, które są nierozłącznie związane z zawartością całej Biblii. W dziejach chrześcijaństwa znane są okresy, gdy ta świadomość była bardzo żywa, lecz zdarzały się i takie, gdy słabła, co miało smutne konsekwencje dla postrzegania i przeżywania realności oraz konkretności niezwykłego wejścia Boga w ludzkie dzieje, które dokonało się w osobie i posłannictwie Jezusa z Nazaretu.

Chrześcijanie nie są jedyną wspólnotą, która ma swoje korzenie w krajach biblijnych. Podobnie czują i przeżywają własną tożsamość wyznawcy judaizmu, a także muzułmanie, to znaczy wierni pozostałych religii monoteistycznych wyrosłych z doświadczeń duchowych przedstawionych na kartach Biblii. Mimo to jest faktem, że przez prawie dwa tysiące lat właśnie chrześcijanie najczęściej i najliczniej pielgrzymowali do Ziemi Jezusa, co – paradoksalnie – nie pozostało bez wpływu na żydowskie i muzułmańskie więzi z Ziemią Świętą. Zjawisko pielgrzymowania chrześcijan rozpoczęło się na dobre w IV w. i przez kilkanaście wieków wydało owoce wielkiej pobożności oraz rozwoju doktryny chrześcijańskiej. W IV w. zidentyfikowano i zabezpieczono większość najważniejszych miejsc związanych z pamięcią o wydarzeniach opisanych w Nowym Testamencie, natomiast później najważniejszym zadaniem była troska o ich utrzymanie, a także obsługa pielgrzymów. Pielgrzymowanie do Ziemi Świętej odbywa się na różne sposoby – lądem, morzem, a od niedawna również powietrzem, trwa zaledwie kilka dni albo wiele tygodni, miesięcy i lat, jest owocem żarliwej wiary, albo ją pobudza bądź poddaje decydującym próbom. Na terenie Ziemi Świętej rozwinęto znakomitą infrastrukturę, której celem jest wszechstronna pomoc pielgrzymom. Nic zatem dziwnego, że jest to skrawek świata opisany jak żaden inny. Wszystkie zapisy są świadectwem barwnych i głębokich doznań, a zarazem owocem nie mniej odważnych podróży w głąb tajników własnego życia i sumienia, bo właśnie tym pielgrzymowanie różni się od turystyki.

Album, który ukazał się w Izraelu na krótko przed Wielkim Jubileuszem Roku 2000, jest dziełem naprawdę godnym uwagi. Od innych tego typu barwnych publikacji, których nie brakuje na rynku księgarskim, odróżnia się tym, iż nie opisuje ani nie pokazuje

współczesnej Ziemi Świętej, lecz zawiera historyczną panoramę zjawiska pielgrzymowania. Składa się na nią zbiór starannie dobranych fragmentów relacji z pielgrzymek i dokumentów mających związek z pielgrzymowaniem, ozdobionych mnóstwem znakomitych ilustracji. Przemawiają one zarówno do wyobraźni szczęśliwców, którym udało się odwiedzić Ziemię Świętą, jak i do tych osób, dla których taka przygoda na zawsze pozostanie niespełnionym marzeniem. We wstępie do książki, zatytułowanym *Podróż wiary*, autorzy podają, że doliczono się około 1500 pisemnych sprawozdań z podróży do Ziemi Świętej powstałych do końca XVIII w. W następnych stuleciach pielgrzymowanie przybrało na sile tak bardzo, iż w XIX w. liczba relacji przekroczyła 5 000. Aczkolwiek nie ma wiarygodnych danych dotyczących XX w., jest pewne, że – przede wszystkim dzięki komunikacji lotniczej – ruch pielgrzymkowy przybrał nieznane przedtem rozmiary, a zatem i liczbę pisemnych relacji trzeba teraz szacować na dziesiątki bądź nawet setki tysięcy. Są to zarówno książki, jak artykuły w czasopismach i prasie codziennej, oraz osobiste zapiski i wspomnienia, a także bogata dokumentacja fono- i fotograficzna, filmowa i na kamerach wideo. Nie ma możliwości całościowego ogarnięcia tego bezmiaru wrażeń i wzruszeń, utrwalonych przez wiernych różnych kultur i języków, który żyje własnym życiem we wszystkich rejonach świata.

Książka *2000 lat pielgrzymowania do Ziemi Świętej* pozwala na dobre rozeznanie co do charakteru i rozmiarów tego niezwykle zjawiska. Także wcześniej zostało ono przedstawione i opisane w wielu publikacjach, również w języku polskim. Tym razem chodzi nie o dzieło naukowe, ale o album przeznaczony na użytek masowego odbiorcy. Nie zdecyduje się on zapewne nigdy na sięgnięcie po opasłe tomy uczonych dociekań i analiz, ani po specjalistyczne opracowania, przemawia jednak do niego kultura obrazkowa rozbudzana przez telewizję. Bogaty wybór ilustracji idzie tu w parze z krótkimi, lecz treściwymi komentarzami, które przypominają lakoniczne doniesienia gazetowe, do jakich przywykł współczesny człowiek. Autorzy zestawili rozmaite relacje pielgrzymkowe, od najstarszych, powstałych w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, po pielgrzymkę papieża Pawła VI do Ziemi Świętej, która odbyła się na początku 1964 r. Z dzisiejszej perspektywy należałoby koniecznie dodać niezapomnianą pielgrzymkę Jana Pawła II, który w lutym 2000 r. odwiedził Egipt i Synaj, zaś kilka tygodni później pielgrzymował do Jordanii, Autonomii Palestyńskiej oraz do Izraela.

Na pięknie wydaną książkę składa się jedenaście poprzedzonych wstępem rozdziałów, po których następuje jednostronicowa bibliografia. Oto ich tytuły 1. *Na śladach Jezusa*, 2. *Okres bizantyński (324-634)*, 3. *Okres wczesnoarabski (634-1099)*, 4. *Królestwo Jerozolimskie (1099-1187)*, 5. *Drugie królestwo krzyżowców (1187-1270)*, 6. *Podbój Mameluków (1260-1516)*, 7. *Pod rządami osmańskimi (1516-1798)*, 8. *Początki XIX wieku (1798-1831)*, 9. *Narodziny czasów współczesnych (1831-1876)*, 10. *Zmierzch imperium osmańskiego (1876-1917)*, 11. *Pielgrzymowanie w XX wieku (1917-2000)*. Dobrze widać, jak od końca XVIII w. historia pielgrzymowania do Ziemi Świę-

tej nabrała przyspieszenia. Wprawdzie dotyczy to również innych rejonów świata, zwłaszcza tych, gdzie istnieją wielkie sanktuaria maryjne, ale kilka czynników złożyło się na to, że Ziemia Święta odegrała w tym procesie znaczenie i rolę wyjątkową. Przesądził o tym zwłaszcza żywiołowy rozwój nauk biblijnych, głównie historii, archeologii i geografii biblijnej, gruntowne zmiany społeczno-polityczne na Bliskim Wschodzie, wśród których na pierwszy plan wysuwa się utworzenie i okrzepnięcie państwa Izrael, a także postępująca normalizacja relacji Kościoła z Żydami i judaizmem oraz nawiązanie dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego.

Dobrze się stało, że ostatnie cztery rozdziały książki, które stanowią znacznie ponad jedną trzecią jej zawartości, zostały poświęcone ostatnim dwustu latom. Przeobrażenia tego okresu rzutują bowiem decydująco na obecną sytuację w Ziemi Świętej, a zatem także na pielgrzymowanie do niej. Autorzy starają się być bezstronni, lecz mimo to dochodzi do głosu fakt, iż reprezentują podejście typowe dla strony żydowskiej. Można dowiedzieć się sporo na temat okoliczności, które poprzedziły, a potem kształtowały spontaniczne i zorganizowane powroty Żydów do Palestyny, a ostatecznie przesądziły o utworzeniu państwa żydowskiego. Wiele informacji jest mało znanych, zaś styl, w jakim zostały podane, dodaje książce pikanterii i posmaku sensacji. Wzmacnia to uwagę czytelnika, powodując, że trudno oderwać się od lektury, której towarzyszy oglądanie ciekawych ilustracji. Te ostatnie są na najwyższym poziomie edytorskim, co wpływa na wyobraźnię i rozwija doznania estetyczne.

Każdy rozdział został poprzedzony zwięzłym wprowadzeniem o profilu historycznym. Podejmując kontrowersyjne i drażliwe tematy, autorzy raczej opisują niż oceniają wydarzenia. Dotyczy to również tak kluczowych kwestii teologicznych jak te, które łączą się z osobą i posłannictwem Jezusa. Czytelnik otrzyma krótkie streszczenie zawartości Ewangelii i pozostałych pism Nowego Testamentu, bez wdawania się w teologiczne wartościowanie i meandry krytyki historyczno-literackiej. To samo trzeba powiedzieć o komentarzach dotyczących specyfiki pielgrzymowania we wszystkich kolejnych okresach dziejów Palestyny. Z tego względu książka, chociaż napisana „z zewnątrz”, może być z wielkim pożytkiem przeczytana przez chrześcijan różnych wyznań, także katolików.

Album jest dostępny niemal we wszystkich dobrych księgarniach i kioskach na terenie Ziemi Świętej, szczególnie w miejscach, które licznie odwiedzają pielgrzymi. Jego niewygórowana cena, wynosząca kilkanaście dolarów, sprawia, że jest chętnie kupowany, zwłaszcza przez młodzież, która powszechniej aniżeli starsi zna język angielski. Jest ze wszech miar celowe i wskazane, aby zatroszczyć się o polskie wydanie tej książki. Nie ulega bowiem wątpliwości, że stanowi ona udany przykład popularyzacji, która poszerza nasze horyzonty myślowe i rzuca nowe światło na dawne i współczesne dzieje Ziemi Świętej oraz pielgrzymowanie do źródeł i korzeni naszej wiary.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa